

PRIVATNOST I NASILJE U PORODICI*

Ivana Stepanović*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Pojam privatnosti je ključan za problem nasilja u porodici. Dok tradicionalno liberalističko shvatanje privatnosti koje se oslanja na Lokovu podelu na privatno i javno ne dozvoljava intervenciju države u sferu privatnog i time opravdava nasilje u porodici, radikalna feministička kritika potpuno eliminiše ovu podelu i inicira stvaranje niza pravnih regulativa koje legitimišu kontrolu nad privatnim životom, ali previđa da to dovodi do dvostruke represije nad žrtvom koja biva kontrolisana kako od strane počinioca, tako i od strane države koja kontroliše njen privatni život. Cilj ovog rada je da doprinese aktuelnim debatama o pitanju privatnosti u kontekstu nasilja u porodici koje teže da formulišu jednu novu definiciju privatnog koja bi predstavljala kompromis između dva radikalna stanovišta. Ta nova definicija prema kojoj privatnost više nije suprotstavljena kontroli trebalo bi da doprinese adekvatnijem rešavanju problema nasilja u porodici.

KLJUČNE REČI: privatnost / kontrola / nasilje u porodici / žrtve

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: ivana.stepanovic@gmail.com

UVOD

Mada se nasilje u porodici danas smatra krivičnim delom u svim zemljama sveta, počinioци veoma često ostaju nekažnjeni zato što se slučajevi ne prijavljuju policiji, a razlog je pre svega uverenje da je ono što se dešava unutar porodice privatna stvar. Sa druge strane, prevelika intruzivnost pravnih institucija u porodičnu intimu dovodi do potpunog ukidanja privatnosti žrtve koja više nema prava da odlučuje i gubi lični integritet. Zbog toga je danas ključno pitanje vezano za nasilje u porodici: u kojoj meri treba da postoji kontrola nad privatnim životom i kako uopšte treba shvatiti privatnost?

Savremeno shvatanje privatnosti se u velikoj meri oslanja na Lokovu podelu na privatno i javno prema kojoj je privatna sfera jasno odeljena i suprotstavljena političkoj sferi. Za Loka je bilo veoma važno da precizno odredi granicu između dve sfere zato što je to bilo od ključnog značaja za njegov koncept prirodnih prava, budući da je zona privatnosti ona u kojoj je građanin nedodirljiv, "ostavljen na miru da sačuva sebe, svoju slobodu i svojinu" (Locke, 1823).

Feminističke teorije su dovele u pitanje ovu definiciju privatnosti i pokazale kako je lokovska podela neodrživa jer je i sama sfera privatnog politizovana. Pokazalo se da privatnost otvara prostor za kriminal i daje neku vrstu opravdanja za nasilno ponašanje. Može se zaključiti da postoje dve vrste privatnosti: ona nepoželjna, represivna koja je najčešće nametnuta ženama i marginalizovanim grupama a svodi se na zatočenost u privatnom prostoru porodičnog doma, kao i ona druga – poželjna, koju daleko češće uživaju muškarci i privilegovani članovi društva a koja omogućava kreativnost i slobodu samostalnog odlučivanja (Allen, 2000).

Ovakvim uvidima feministička kritika je donekle uzdrimala liberalistički ideal privatnosti i čak doprinela razvoju pravnih mehanizama i dokumenata među kojima je Konvencija za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama sa preporukama (UN, CEDAW). Ovi pravni mehanizmi dozvoljavaju intervenciju u privatni prostor radi očuvanja bezbednosti i dobrobiti pojedinaca – žrtava nasilja u porodici, međutim sa druge strane, kontrolisanje privatnog prostora, zadiranje u intimu i potpuno žrtvovanje prava na privatnost zarad bezbednosti i sprečavanja nasilja stvara nove probleme i podriđa bazične demokratske principe. Ispostavlja se da oduzimanje privatnosti podjednako šteti i počinioциma i žrtvama, te da rešenje problema nije puko pojačavanje kontrole.

Privatnost je, dakle, ambivalentan pojam koji se koristi u različitim kontekstima sa različitim značenjima (BeVier, 1995) i problem nastaje

kada je ima previše ili premalo (Allen, 2000), a ovaj rad ukazuje na to da da je preispitivanje značenja pojma privatnosti presudno za rešavanje problema nasilja u porodici. On analizira dva oprečna vrednovanja privatnosti, upućuje na probleme koji proističu iz ambivalentnosti ovog pojma i ukazuje na neophodnost njegovog redefinisanja. Iznalaženje nove, operativne definicije privatnosti od ključnog je značaja za rešavanje problema vezanih za nasilje u porodici u praksi na adekvatan način.

DA LI JE PRIVATNOST PRECENJENA?

Prema Lokovom određenju, zona privatnosti je siguran, bezbedan prostor u kome nema intervencije države (Locke, 1823). Lok je smatrao da državne institucije ne treba da se mešaju u privatne stvari i da se eventualni problemi u sferi privatnog trebaju rešavati na nivou porodice. Ovo odsustvo intervencije je za Loka i čitavu liberalističku ideologiju bilo veoma važno jer se upravo na integritetu pojedinca u tom privatnom prostoru bazira njegova sloboda. U ovom kontekstu pojam privatnosti referira na pojam slobode u smislu odsustva interferencije ili negativne slobode kako ju je definisao Berlin (Berlin, 2002) i upravo ovakvo određenje privatnosti je ključno za klasični liberalizam. Privatnost je dakle odsustvo kontrole to jest uplitanja države u intimni prostor čime se obezbeđuje minimum slobode i ljudskog dostojanstva koju treba da uživa svaki građanin. Privatni prostor je mesto gde pojedinac može da pobegne i sakrije se od pritiska javnog života.

Na ovaj način definisan, domen privatnog nije zaštićen samo zbog porodice i porodičnog života, već on takođe podrazumeva i "sopstvenu sobu" (Woolf, 1929) ili prostor koji je namenjen pojedincu i koji je rezervisan za kontemplaciju, kreativnost i lični razvoj. Liberalistička doktrina polazi od toga da bez privatnosti pojedinac ne može da se oseća slobodnim i prosperira. Jedan od ključnih razloga zbog kojeg liberalistička doktrina tako visoko vrednuje privatnost upravo je to što je ona važan preuslov za intelektualni razvoj pojedinca.

Lokovska definicija privatnosti u ovom smislu može da se razume kao prostorna ili teritorijalna. Ona vrlo precizno, geografski odeljuje privatni i javni prostor i prema toj podeli privatnost počiva unutar doma, porodice, privatne svojine, a privatna svojina i pravo da se bude ostavljen na miru se shvataju kao preduslovi za ljudsko dostojanstvo i individualni razvoj. Lični prostor je prema tome podjednako važan kao i sama sloboda. Štaviše, to je mesto gde se sloboda pojavljuje.

Liberalistička koncepcija slobode veliča individualnost i slobodu, a paradigmatičan primer "romantičnog individualizma" ranih mislilaca liberalizma je Milova definicija privatnosti kao prava se de bude ostavljen na miru (Mill, 2003). On tvrdi da je pojedinac suveren u odnosu na svoje telo i duh, ali upravo ova suverenost i gotovo apsolutna moć unutar svog privatnog prostora čije su granice rigidne i koju je aristokratija sa zapada beskrajno cenila, predstavlja veliku opasnost za društvo.

Prema liberalističkoj *laissez-faire* doktrini, izolovana privatna sfera se načelno smatra sigurnom i bezbednom zonom i ona treba da bude oslobođena od bilo kakavog demonstriranja političke moći i intervencije državnih organa, osim ako za to ne postoji veoma jak razlog. Državna kontrola je dozvoljena samo ako treba da spreči ili razreši konflikt, kako kaže Mill (Mill, 2003). Ipak, ova radikalno liberalistička interpretacija privatnosti kao negativnog prava, odnosno odsustva interferencije, veoma oštro je kritikovana. Jedan od ključnih feminističkih argumenata protiv Loka je da on zapravo polazi od toga kako je porodica po prorodi miroljubiva, apolitična zajednica. On je pošao od toga da se svaki konflikt koji se dešava unutar porodice može rešiti interno, bez uplitanja bilo koga sa strane. Prema tome, njegova teorija postaje problematična čim dođe do konflikta unutar privatnog porodičnog prostora jer je u samoj podeli na privatno i javno inherentan dualizam između pojedinca i porodice (Kelly, 2003). Kada dođe do nasilja u porodici privatnost postaje problematična kategorija i postavlja se pitanje čija se privatnost tu zapravo štiti i na čiju štetu?

Tradicionalna liberalistička podela na privatno i javno ne odgovara svim članovima porodice. Ona odgovara patrijarhu, odnosno glavi porodice, ali nije toliko korisna za ostale članove koji su njemu podređeni. Unutar privatnog prostora se takođe odigravaju igre moći i koje su analogne političkim odnosima moći unutar sfere javnog. Može se čak reći da u porodici takođe postoji vladar, a vlada onaj koji je najmoćniji i ukoliko iznad sebe nema nikog da ga kontroliše. Međutim svako ko ima takvu poziciju ima takođe šansu da moć zloupotrebi. Zbog toga ostaviti porodicu izvan bilo kakve kontrole znači ostaviti je na milost i nemilost onome ko je u njoj najmoćniji – kako fizički, tako i ekonomski.

Na taj način, suprotno liberalističkoj paradigmi, može se tvrditi da svaki privatni prostor, bilo da je on fizički ili virtuelni, zapravo predstavlja pukotinu u državnom sistemu i pretnju za bezbednost i sigurnost pojedinaca. Pravo na privatnost je na taj način štit za nasilnika u porodici koji mu obezbeđuje izgovor i opravdanje za nasilno ponašanje. U tom

smislu liberalistička oštra podela na privatno i javno zapravo legitimise nasilje u porodici.

Kada na primer ne bi postojali zakonski propisi i procedure koji mogu da spreče nasilje u porodici, privatnost bi u tom slučaju bila opasnost, pre nego pozitivna vrednost. Ako je u intimnom prostoru porodice zabranjena bilo kakva državna intervencija, osim u ekstremnim slučajevima, onda nema adekvatne zaštite protiv različitih oblika nemoralnog ponašanja uključujući diskriminaciju i nasilje. Analogno tome, ako treba strogo zabraniti snimanje telefonskih razgovora preko mobilnih aparata, policijski sistem ne bi bio u mogućnosti da spreči mnoge kriminalne aktivnosti. Privatnost je dakle vrlo često nepoželjna i ovo je jedan od razloga zbog kojih je Lokova rigidna podela između javnog i privatnog toliko kritikovana. Iako se privatnost veoma visoko vrednuje u savremenom liberalizmu (McCloskey, 1971), ona se u mnogim situacijama može legitimno prevladati. Kada se razume kao negativna sloboda, privatnost zapravo omogućava različite oblike kriminaliteta (Mindle, 1989) i zbog toga je pre treba shvatiti kao pozitivnu slobodu. To praktično znači da privatnost treba da na neki način ograničiti, a ne shvatiti je kao puko odsustvo interferencije.

Bezbednost i sigurnost su interesi koji se veoma često sukobljavaju sa pravom na privatnost i smatraju se daleko značajnijim za dobrobit pojedinaca. Dok se od 18og veka naovamo privatnost u zapadnom društvu smatrala neprikosnovenom, 21 vek donosi bitnu promenu perspektive. Jedan od glavnih okidača nagle transformacije privatnosti je pojava terorizma koja je naterala zapadno društvo da preispita tradicionalno shvatanje privatnog i javnog. Privatnost je nakon 11. septembra 2001 naglo izgubila na vrednosti i u velikoj meri je podređena bezbednosti i bezbednosnoj kontroli koja je do te mere normalizovana da se kod građana smanjilo očekivanje privatnosti. Državna kontrola postala je sveprisutna i koristi se kao metod pomoću kog se suzbijaju svi oblici kriminala i nasilnog ponašanja uključujući nasilje u porodici.

Međutim, privatnost se kroz čitavu istoriju zapadnog društva smatra konstitutivnom ne samo za čovekovu slobodu nego i za demokratiju pa je ova prevlast državne kontrole u savremenom društvu počela da predstavlja ozbiljan politički problem. Pitanje razlike između javnog kao političke sfere i privatnog kao sfere rezervisane za porodicu se prvi put postavlja sa nastankom grčkog polisa koji se smatra kolevkom zapadne demokratije. Ipak, kako Aristotel tvrdi u *Politici*, pogled na ove dve sfere je bio mnogo drugačiji u antičkoj Grčkoj nego danas: "Zbog toga grad-

država prethodi domaćinstvu kao i pojedincu. Jer celo nužno mora da bude prvo u odnosu na njegove delove" (Aristotle, 1959).

Za razliku od liberalističke misli koja je fokusirana na pojedinca, grčka filozofija je davala primat društvu kao totalitetu i a takođe i političkoj sferi naspram domenu privatnog, podređujući individuu društvenom životu. Javno je dakle imalo veliku prednost u odnosu na sferu privatnog, a ovo shvatanje je doslovce suprotno liberalističkom sistemu vrednovanja u kome je na prvom mestu pojedinac. Međutim, u grčkom polisu država se nije mešala u privatnost pojedinca nego obmuto – pojedinac se mešao u državne poslove. U državnom sistemu nije bilo tajni a privatni život se u najvećoj meri i odigravao u javnom prostoru. Privatnost tada nije predstavljala problem možda baš iz tog razloga što državne kontrole nad privatnim životom nije bilo jer ona zapravo nije ni bila potrebna, a činjenica je da upravo odsustvo rigorozne kontrole određuje demokratiju spram autokratije.

Privatnost se prema tome mora shvatiti kao jedna od ključnih vrednosti demokratskog društva, ali se potrebno raskrstiti sa starom liberalističkom definicijom koja je još uvek dominantna, a uveliko se pokazuje kako više nije adekvatna. Preduslov da se privatnost redefiniše tako da odgovara savremenom zapadnom društvu je preispitivanje same granice između privatnog i javnog. Potrebno je između ostalog odrediti gde bi tu granicu trebalo postaviti u kontekstu rešavanja problema nasilja u porodici.

FEMINIZAM I PREISPITIVANJE GRANICE IZMEĐU PRIVATNOG I JAVNOG

Feminizam nudi jednu od ključnih kritika klasične liberalističke podele na privatno i javno koja je uspela da transformiše tradicionalno shvatanje privatnosti u zapadnom društvu i uvede potpuno nove mehanizme borbe protiv nasilja u porodici. Ta kritika se uglavnom bavi specifičnim problemima koji proističu iz liberalističkog shvatanja privatnosti i stavlja fokus na diskriminaciju žene kao žrtve. Ona dovodi u pitanje liberalističko pozicioniranje granice između privatnog i javnog koje stavlja ženu u podređen položaj i opravdava represiju i nasilje u porodici. Feminizam je dao jednu potpuno novu i radikalnu interpretaciju liberalističke podela na privatno i javno i konstatovao da se domen javnog odnosio se na političku sferu koja je bila rezervisana za muškarce, dok je privatna sfera posmatrana kao porodični prostor koji se povezivao sa ženama. Radikalni feminizam je tako ustanovio jedan nov pogled na privatnost i incirao borbu protiv nasilja u porodici. On je razbio lokovsku podelu na privatno i javno čime je delimično uvedena državna intervencija u domen

privatnog upravo sa ciljem da se reši problem nasilja u porodici. Međutim, uprkos promenama koje je feminizam inicirao, može se reći da dualizam privatno/javno još uvek generiše nasilje nad ženama i onemogućava efikasno sprečavanje i suzbijanje tog nasilja (Kelly, 2003). Zbog toga je izuzetno važno kritički preispitati podelu na privatno i javno i pozabaviti se načinima na koje se ovom podelom manipuliše.

Konstantna isključenost žena iz političkog života kroz istoriju čini Lokovu distinkciju između privatnog i javnog višestruko problematičnom iz perspektive rodnih pitanja. Ovaj dualizam omogućava konstruisanje uloga muškarca i žene u društvu i ukazuje na načine na koje se žena može isključiti iz domena javnog života (Arneil, 1999). Privatno se definiše kao suprotstavljeno političkoj sferi, a ženi je pripisana uloga supruge i majke. Ona je proterana u domen privatnog i njen jedini zadatak je dakle, da se brine o kući i porodici. Ta privatnost koja bi trebalo da bude sloboda, za ženu postaje zatvor. Jer čak je i ta izdvojena, jasno omeđena teritorija privatnog u koju je ona zatvorena nije pod njenom vlašću jer je ona zapravo podređena muškarcu kao glavi kuće. Prema tome, feminizam pokazuje da postoji dvostruka represija nad ženama: prvo, one su učutkane i isterane iz političkog života, a drugo, one nemaju nikakav autoritet čak ni u privatnoj sferi već su podređene autoritetu muškarca. Interesantno je da Lok na primer opravdava podređivanje žene muškarcu iako tvrdi da i majka i otac imaju podjednaku moć nad svojom decom (Locke, 1823).

Feministička kritika istražuje poreklo ženske subordinacije i posebno oštro kritikuje liberalističku teoriju. Kao što Karole Pateman sugerišu u svojoj knjizi *Seksualni Ugovor*, moderni oblik patrijarhata nije trajao kroz čitavu istoriju i možda je uspostavljen u sedamnaestom veku kada su ugovorne institucije koje su nam danas poznate počele da se razvijaju, iako iako za to ne postoje jasni dokazi (Pateman, 1988). Ona tvrdi da uprkos socijalnim promenama i političkim reformama poslednjih godina, pitanje subordinacije žene još uvek nije izdvojeno kao problem od opšteg značaja. Prema njenom mišljenju, javni prostor je od početka konstruisan kao muška kategorija koja je suprotstavljena ženskoj kategoriji privatnog. Zajedno sa pojmom javnog, koncepti "individualnog" i "društvenog" takođe su formirani prema patrijarhalnoj paradigmi. Upravo zato feminizam takđe preispituje liberalističko veličanje individualnosti i slobode, jer ona je potpuno iskrivljena rodnom neravnopravnošću i s pravom postavljaju pitanje kome je ta sloboda u stvari namenjena.

Feminističke teorije preispituju liberalistički pogled na pojedinca kao na racionalnu, samo-zainteresovanu individu u motivisanu uglavnom autonomno formiranim preferencijama. Neki tvrde da je ovaj ideal

"apstraktan" utoliko što stvarne ličnosti najčešće ne poseduju samozainteresovane i racionalne želje, dok drugi misle da liberalistički ideal racionalnog, ekonomičnog "čovjeka" ne uspeva da usmeri pažnju na značajne ljudske kvalitete, kao što su osećajnost, pažnja i briga za nečiju porodicu ili zajednicu. Naglašavajući da su pažnja i osećajnost uglavnom vezane za žene, neke predstavnice feminističke teorije tvrde da liberalistička politička teorija treba da vrednuje ove kvalitete mnogo više (Schwartzman, 1969).

Ključni problem sa liberalizmom je činjenica da uglavnom muškarci uživaju tu počasnu titulu suverenog pojedinca. Zato feminističke teorije smatraju da čitava liberalistička paradigma treba da bude redefinisana: "Danas feminizam uglavnom pokazuje zahvalnost za princip individualnosti koji je ugrađen u liberalističku podjelu na privatno i javno i prihvata da je potrebno pronaći nove načine da se opišu lične slobode" (Johnson, 2010). Ovo pokazuje da je u okviru liberalističke paradigme koncept privatnosti opterećen rodnom neravnopravnošću, baš kao i pojam javnog. Zapravo, muškarci su dominantni i u sferi politike i domenu porodice. Domen privatnog nije utočište za ženu i ne daje joj nikakvu slobodu, već samo još jedno mesto u kome je ona podređena muškarcu. Reč je o tajnom mestu koje je sklonjeno kako od javnosti tako i od državne kontrole na kome je žena potpuno nemoćna i ostavljena na milost i nemilost muškarcu.

Međutim, postoji takođe i jedan malo drugačiji pogled na privatnost žene. Kada Virdžinija Vulf na primer piše o "sopstvenoj sobi", ona tvrdi da žene kao i muškarci treba da imaju pravo na privatni, izolovani prostor gde mogu da razvijaju svoje intelektualne sposobnosti (Woolf, 1929). Tu se radi o jednoj poželjnoj privatnosti koja omogućava slobodu i ona je podjednako važna muškarcima i ženama. Privatnost dakle nije nešto što je samo po sebi negativno za ženu, već pre nešto što joj pripada ali joj je vrlo često oduzeto jer svu privatnost za sebe uzima muškarac kao jači i dominantniji.

Čak i ako se distanciramo od rodnih pitanja, ostaje činjenica da u zoni privatnosti takođe postoji represija, dok liberalistička doktrina to potpuno ignoriše polazeći od toga da ona postoji samo u sferi javnog. Štaviše, lokovska podjela je prostorna i stvara jednu geografsku mapu političnih i apolitičnih zona pri čemu se smatra da je privatnost doma fizički odvojena od javnog prostora. Međutim ovaj prostorni dualizam je danas postao neodrživ s obzirom da se dve sfere prožimaju i definitivne granice se ne mogu postaviti (Sthaeli, Kofman i Peake, 2004). Dok sa jedne strane savremena arhitektura i nove tehnologije dovode do ovog preklapanja

dva domena, feminističke teorije pokazuju kako ni sfera privatnog nije nikakva idilična oaza lišena odnosa moći kako se to nekada smatralo.

Potpuno odsustvo državne kontrole u sferi privatnog ne znači da privatni prostor ostaje apolitičan. Naime tada dolazi do mogućnosti jedne druge vrste represije i demonstriranja patrijarhalne moći u vidu psihičkog i fizičkog nasilja, a privatnost se preokreće u svoj negativan oblik i postaje sredstvo kojim se ograničava tuđa sloboda.

Što je slabiji autoritet države nad privatnom sferom, to je više moći dato pojedncima da zloupotrebe svoju slobodu. U ovom smislu *laissez – faire* princip je potencijalno opasan i zbog toga je danas pravo na privatnost u izvesnoj meri ograničeno zakonskim normama koje su usmerene na zaštitu žena i dece i čine se napor da se nasilje u porodici predupredi. Privatni prostor porodičnog doma više nije neprodoran zahvaljujući regulativama poput *Konvencije o pravima deteta* i *Konvenciji o eliminaciji diskriminacije protiv žena* sa svojim opštim preporukama, kao i mnogim drugim zakonskim aktima. Međutim problem je što postoji konfuzija oko shvatanja privatnosti i veoma je rasprostranjeno uverenje da je ono što se dešava u kući privatna stvar koja se rešava između članova porodice. Veoma je mali procenat žrtava koje nasilje prijave policiji i kao razlog navode upravo privatnost (Kelly, 2003).

Ne može se poreći da je privatnost konstitutivna za slobodu i dostojanstvo, međutim očigledno je da ju je potrebno na neki način ograničavati. Ona se takođe može smatrati nekom vrstom luksuza. Zona privatnosti ima ekonomsku vrednost od kad je, baš kao privatna svojina, postala roba koju pojedinci konzumiraju, "obežbeđuju i uživaju" (Passerin D'Entreves i Vogel, 2000). Čak iako postoji prirodna ljudska potreba za privatnošću, postavlja se pitanje zašto bi joj trebalo dati prednost u odnosu na očuvanje bezbednosti? Prema liberalističkoj definiciji, granica između privatnog i javnog je veoma rigidna i privatno treba da bude lišeno svake intervencije od strane države. Međutim, treba li ovo zaista da bude zona u kojoj nema nikakve kontrole? Da bi se obezbedila sigurnost pojedinaca u društvu i kako bi oni zadobili veću kontrolu nad sopstvenim životom, čini se da granica između privatnog i javnog ne treba da bude čvrsta već donekle elastična.

Pravo na privatnost je u osnovi pravo na slobodu. Ipak, život u zajednici uvek predpostavlja ograničavanje slobode. Kako bi se sačuvala bezbednost u društvu, deo individualne slobode mora da se u izvesnoj meri žrtvuje, a to znači da odnos između prava na privatnost i prava na bezbednost predstavlja kompromis koji je u suštini potpuno prirodan i postoji još od kada je nastala sama zajednica. Radi se upravo o onom kompromisu na koji se pristalo sa društvenim ugovorom. Na to je i mislio

Tomas Hobs kada je u *Levijatan-u* pisao da su pravo i zakon nekonzistentni (Hobbes, 1651). Društveni ugovor je imaginarni dokument koji su, kako tvrde teoretičari Džon Lok, Tomas Hobs i Žan Žak Ruso, svi ljudi potpisali kako bi oformili zajednicu koja će im obezbediti miran život ali teorije društvenog ugovora veoma uspešno objašnjavaju zbog čega život u društvu povlači brojna ograničenja za svakog pojedinca. Unutar zajednice sloboda pojedinca može biti samo delimična. Ključno pitanje koje se svakako tiče i nasilja u porodici je dakle kako i kome ograničavati tu slobodu, to jest, privatnost, i u kojoj meri?

DVE PRIVATNOSTI

U patrijarhalnom svetu, uloge su stereotipizirane: unutar porodice žena je majka čija je dužnost da se brine o deci, dok je muškarac obavezan da obezbedi finansijsku sigurnost. U igri zavodjenja, žensko telo je predmet želje čija je uloga samo da izgleda lepo i da bude sposobno da uzbuđi i zadovolji muškarca, kod muškarca ima zadatak da zavede i osvoji. U pogledu odnosa moći, nemoguće je uspostaviti balans jer je žena stvorena "da bude igračka za muškarca, njegova zvečka koja mora da zvečka u njegovim ušima kada god on poželi da bude zabavljen" (Wollstonecraft, 1792). Žena je dakle smeštena u zonu privatnog ali u jednoj vrsti potlačenog položaja tako da ona sama nema privatnost jer nema ni moć. U tom smislu moglo bi se reći i da postoje dve privatnosti – privatnost muškarca i privatnost žene.

Međutim, iako su uvidi feminističkih teorija izvanredno dobro demaskirali ove odnose moći unutar porodice, pomenuti stereotipi muškarca i žene zapravo više nisu održivi. Savremene feminističke teorije naglašavaju da postoji mnogo različitih tipova žena i muškaraca te da je veoma teško sve ih podvesti pod dve kategorije:

Mnoge nove vrste žena su iznad zemlje: one su ženski bodibilderi čiji je grudni koš snažan kao kod bilo kog muškarca; postoje žene koje trče maratone sa muskulaturom koja je jaka i zategnuta kao kod bilo kog muškarca; postoje žene rukovodioci koje imaju podjednaku moć kao bilo koji muškarac; postoje žene koje plaćaju alimentaciju i žene kojima muškarci plaćaju izdržavanje; postoje otvorene lezbejke koje zahtevaju da se venčaju i imaju decu putem veštačke oplodnje; postoje muškarci koji su promenili pol i dobili pasoše u kojima se vode kao žene; postoje prostitutke koje su dospеле u veoma vidljive profesionalne organizacije; postoje naoružane žene na prvim linijama fronta najmoćnijih vojski na svetu; postoje pravi pukovnici sa karminom jarke boje i namazanim

noktima; postoje žene koje pišu knjige o svojim seksualnim podvizima, navodeći imena, položaje i veličine i tome slično. Ni jedan od ovih ženskih fenomena nije bio razmatran pre dvadeset godina (Greer, 1970).

Prema tome, čitav tradicionalni sistem rodnih uloga uzdrman, iako još uvek nije zamenjen nekim novim (Pavićević, Kron i Simeunović-Patić, 2013), a kada je reč o nasilju u porodici, trebalo bi govoriti o privatnosti žrtve i nasilnika, pre nego o privatnosti žene i muškarca. Analogno tome, moglo bi se reći da postoji poželjna i nepoželjna privatnost, pri čemu je ova druga vrsta privatnosti zapravo njen maligni oblik ili zloupotrebljena privatnost.

Feministička kritika podele na privatno i javno dovela je do uvođenja novih pravnih mehanizama koji regulišu nasilje u porodici, ali unutar samog feminizma postoje različita shvatanja o tome kako bi dekonstrukcija te podele trebalo da izgleda. Dok je za neke radikalne feministkinje privatnost nepoželjna kategorija jer je obojena klasičnim rodnim ulogama i patrijarhalnim odnosima, liberalne feministkinje tvrde kako je pojam privatnosti itekako važan za očuvanje autonomije ličnosti žene (Kim, 2005-2006).

Naime, radikalna kritika tradicionalne podele na privatno i javno potpuno briše granicu i zapravo odbacuje čitavu podelu. Kao posledica toga, intervencija države u sferu privatnog i mešanje u porodične stvari dobija legitimitet te tako nestaje poslednje uporište čovekove slobode i njemu se faktički oduzima autoritet u sopstvenom domu. Na nivou prakse, ovo se manifestuje kroz niz pravnih mera kojima se omogućava kontrola države u slučaju konflikta unutar porodice a to dovodi do paradoksalne posledice da se žrtvi potpuno oduzima privatnost i tako dolazi do dvostruke represije.

Razlog tome je shvatanje privatnosti kao nečeg negativnog što uopšte i ne treba da postoji u kontekstu borbe protiv nasilja u porodici. Ovo shvatanje rezultiralo je javnim politikama koje nalažu previše intruzivno uplitanje u intimu žrtve koja na taj način gubi integritet (Bailey, 2012). Zbog toga se poslednjih godina vode polemike oko toga kako na krivično-pravnom nivou rešavati problem nasilja u porodici ali na takav način da se sačuva privatnost žrtve.

Pojam privatnosti je kompleksan i podrazumeva kako pozitivno, tako i negativno značenje. Zbog toga je potpuno pogrešno radikalno suprotstavljati privatnost i kontrolu i razrešiti sukob između njih tako što će se jednoj strani dati potpuna prevlast. Nakon radikalne feminističke kritike podele na privatno i javno, pokazalo se da je potrebno zauzeti jedan blaži stav i pronaći kompromis između privatnog i javnog, odnosno

privatnosti i kontrole kako bi se problem nasilja u porodici uspešno rešavao u praksi.

KAKO OGRANIČITI KONTROLU?

Poslednjih decenija javne politike se sve više bave nasiljem u porodici i državna kontrola se pod uticajem feminističkih kritika lokovske podele na privatno i javno sve više širi na sferu privatnog. Međutim poslednjih godina se takođe sve više postavlja pitanje privatnosti i autonomije žrtve koja je na ovaj način pod dvostrukom kontrolom – od strane nasilnika sa jedne strane i od strane države sa druge.

Ispostavilo se da u velikom broju slučajeva žrtve smatraju da je njihov slučaj privatna stvar i ne žele da se država meša u konflikt ili smatraju da im je potrebna ograničena intervencija. One tvrde da im pripada pravo izbora, a pravni mehanizmi im to vrlo često ne dozvoljavaju. Ovaj problem je na primer naročito izražen u Americi i o tome piše Suk naglašavajući da se u poslednjih pedeset godina ideja doma radikalno promenila, te da su nove zakonske prakse uvedene radi borbe protiv nasilja u porodici supstancijalno ugrozile autonomiju i privatnost pojedinca (Suk, 2009).

Drugim rečima, mnoge žrtve nasilja u porodici su se izjasnile da im je privatnost potrebna, u ovoj ili onoj meri, a to znači da je bi trebalo modifikovati metod kontrolisanja, to jest na neki način ograničiti uplitanje države u porodične stvari, bar kada je u pitanju nasilje u porodici. Jer, ne dovodi se u pitanje da li je kontrola u nekom obliku potrebna u domenu privatnog, već je samo reč o tome da je treba limitirati.

Pokazalo se da ako se u potpunosti odbaci klasična liberalistička podela na privatno i javno zato što ona podrazumeva da je pravo na privatnost negativno pravo i na taj način zapravo precenjeno, dolazi do opasnosti od upadanja u drugu vrstu zamke. Naime, u kontekstu nasilja u porodici bilo bi pogrešno sasvim odbaciti liberalistički diskurs, odnosno u potpunosti se rešiti prava na privatnost u korist nekih drugih dobrobiti kao što je pravo na bezbednost, a postoji globalna tendencija da se ovo učini. Privatnost u svakom slučaju jeste nešto što je čoveku potrebno, samo je pitanje u kojoj meri.

Dok je liberalistička granica između privatnog i javnog prostora čuvala dom kao komforno izolovanu zonu u kojoj nema državne kontrole i istovremeno je izložila demonstraciji patrijarhalne sile, razaranje ove lokovske podele dovelo je do novih neželjenih posledica po društvo i

integritet pojedinca. Ispostavilo se da nije dovoljno prosto ukinuti tu podelu jer to je samo dovelo do toga da se vrednosti preokrenu i umesto privatnosti težište pada na kontrolu. To je samo drugi ekstrem koji podriva demokratiju jer ako nisu ograničeni, centri moći koji vrše kontrolu postaju centri despotske moći. Zbog toga radikalni kritičizam lokovske podele nije odveo daleko ni u rešavanju problema nasilja u porodici.

Ključna rasprava o privatnosti u kontekstu nasilja u porodici danas više nije kako očuvati lokovsku podelu niti kako je srušiti, već kako pronaći jedno zadovoljavajuće kompromisno rešenje. Postavlja se pitanje na koji način sačuvati privatnost kao jednu od ključnih vrednosti u demokratskom društvu, ali sa ove nove pozicije u kojoj je kontrola zapravo već prodira u sve aspekte života. Treba dakle iznaći metode kojima bi se intervencija države ograničavala. Savremene naučne rasprave skoncentrisane su na to da se saniraju posledice rušenja lokovske pregrade koje preti da u potpunosti liši privatnosti i žene i muškarce, i nasilnike i žrtve.

Ako se potpuno ukloni granica između sfere privatnog i sfere javnog dozvoljavajući neograničenu kontrolu, u slučaju nasilja u porodici glavni problem je dvostruka represija nad žrtvama koje potpuno gube integritet. Pokazalo se da u kontekstu nasilja u porodici pojam privatnog ima i pozitivnu i negativnu stranu, te da ekstreman stav prema pravu na privatnost nije od koristi za rešavanje konkretnih problema. Radikalni feminizam zamenile su daleko blaže i suptilnije teorije prema kojima se privatnost smatra poželjnom, ali samo u određenoj meri i najnovije rasprave se fokusiraju na pronalaženje funkcionalnih kompromisnih rešenja između privatnosti i kontrole. Ta nova određenja privatnosti uzimaju liberalističku definiciju kao polazišnu tačku i bave se njenom dekonstrukcijom.

Anita Alen je na primer došla do definicije privatnosti kao "ograničenog pristupa" (Allen, 1988) prihvatajući samo deo liberalističke definicije, i to onaj koji se odnosi na prosperitet individue. Kao i mnogi, ona smatra da ta dobra strana privatnosti omogućava razvoj i prosperitet ličnosti kao i njen integritet i autonomiju, iako privatnost nije osnovna ljudska potreba na način na koji to jesu na primer vazduh ili voda.

Drugi autori poput Kristin Keli ne veruju da se savršena količina privatnosti može izmeriti, već da granicu između sfere privatnog i javnog treba shvatiti kao fluktuirajuću. U tom smislu, kada govorimo o nasilju u porodici, podela na privatno i javno ili poželjna količina privatnosti zapravo zavise od slučaja do slučaja, tako da je i sama definicija zapravo kontekstualna:

Kompleksnosti i paradoksi koji se pojavljuju u slučajevima nasilja u porodici ilustruju nemogućnost razvojamodela privatnog i javnog koji bi

adekvatno zaštitio sve pojedince pd svim okolnostima. Ipak, moj cilj u demonstriranju ovih kompleksnosti štaviše nije bio da argumentujem protiv napora da se iscrtaju granice prema principima koji su nam tako dragi. Problem, kako ga ja vidim, nema veze ni sa granicama ni sa principima, nego pre sa pogrešnim verovanjem da ćemo ikada tu stvar shvatiti kako treba jednom i zauvek. (Kelly, 2003)

Keli zapravo želi da kaže da je pravi izazov pratiti kakve posledice ima granica između privatnog i javnog na konkretne pojedince i određene slučajeve nasilja u porodici, te da pitanje u kojoj meri treba dozvoliti kontrol nad privatnim životom treba stalno iznova postavljati.

Kada je reč o odnosu pojmova privatnosti i kontrole u kontekstu nasilja u porodici, očigledno je da oni uopšte ne treba da budu suprotstavljeni. Pokazalo se da liberalistička doktrina nalaže da domen privatnog bude potpuno izvan domena državne intervencije ali previđa činjenicu da ni taj privatni prostor zapravo uopšte nije lišen svakog oblika kontrole. Žrtva nasilja u stvari biva podvrgnuta rigoroznoj kontroli od strane nasilnika. Kako bi rešila ovaj problem, radikalna feministička kritika liberalizma potpuno odbacuje podelu na privatno i javno i time legitimise državnu kontrolu u sferi privatnog, ali ostaje nesvesna negativne posledice koja se sastoji u tome da žrtva nasilja u porodici na taj način biva potpuno lišena privatnosti, a sa njom i svoje autonomije.

Dakle u rešavanju problema nasilja u porodici radikalno suprotstavljanje privatnosti i kontrole vodi u ćorsokak. Možda bi pre trebalo reći da se ova dva koncepta uzajamno konstituišu i ograničavaju jedno drugo. Umesto da se pravi izbor, treba pristati na kompromis i pronaći odgovarajuću proporciju. Kako je nerealno tražiti nekakvu idealnu srazmeru privatnosti i kontrole koja bi se mogla primeniti na sve slučajeve, nameće se rešenje da formulu treba uvek iznova praviti unutar specifičnog konteksta. Ovo praktično znači da rešenja treba tražiti na licu mesta, u samoj praksi, gde je potrebno na osnovu činjenica utvrditi da li u nekom konkretnom slučaju treba dati prednost privatnosti ili kontroli i u kom bi odnosu oni trebalo da budu.

ZAKLJUČAK

Pitanje privatnosti jedno je od ključnih pitanja za problem nasilja u porodici. S obzirom na to da ne postoji konsenzus o tome šta privatnost jeste niti šta ona treba da bude, zapadno društvo se nalazi u procepu između liberalističke vizije privatnosti radikalno suprotnog pogleda na privatnost koje proizlazi iz feminizma. Dok tradicionalni liberalizam propisuje totalno odsustvo državne kontrole u domenu privatnog i na taj način pruža neku vrstu opravdanja za

nasilje u porodici, radikalna feministička kritika ukida podjelu na privatno i javno, legitimizirajući intervenciju države u porodična pitanja čime lišava žrtvu privatnosti kao i prava da donosi odluke o svom životu, pa joj samim tim oduzima autonomiju i lični integritet. Pokazalo se da ni jedna od dve ideologije ne daje formulu za rešavanje problema nasilja u porodici i savremene rasprave fokusiraju se na to da iznađu novu definiciju privatnosti koja bi omogućila da se iznađu adekvatnija rešenja.

Imajući u vidu tradicionalnu liberalističku podjelu na privatno i javno, može se reći da postoje pozitivni i negativni aspekti privatnosti. Može se reći da je privatnost kao fundament čovekove slobode koji ga čine autonomnim veoma poželjna za pojedinca, ali ukoliko se domen privatnog ostavi izvan dometa državne kontrole pravo na privatnost postaje štiti za nasilnika.

Nakon što je radikalni feminizam pokazao da ni privatni porodični prostor nije lišen odnosa moći, ispostavilo se da privatnost nije ista za svakoga u krugu porodice. U kontekstu nasilja u porodici može se, bez obzira na rodne razlike, govoriti o sve potpuno različite privatnosti: privatnosti nasilnika i privatnosti žrtve. Aktuelne debate o nasilju u porodici fokusirane su na problem kako odbraniti privatnost žrtve. To praktično znači da treba pronaći odgovor na pitanje kako ograničiti kontrolu kako bi se sačuvao deo privatnosti ili kako se boriti protiv nasilja u porodici a da se privatnost ne eliminiše u potpunosti.

Postalo je jasno da se privatnost mora redefinisati i analizirati ali ne više kao koncept suprotstavljen javnom već u relaciji prema pojmu kontrole. Moguće strategije za odbranu privatnosti trebalo bi tražiti sa ove nove polazišne tačke.

Treba prihvatiti da ograničavanje privatnosti omogućava očuvanje bezbednosti i može se reći da je ovo od velike koristi za društvo u ogromnom broju slučajeva. Prema tome privatnost više ne treba posmatrati prosto u smislu odsustva interferencije to jest kao negativnu slobodu, već kao pozitivnu slobodu i pozitivno ljudsko pravo. U tom smislu niti bi privatnost trebalo da bude čist nedostatak intervencije niti bi kontrola trebalo da bude čista demonstracija moći u smislu dominacije.

Privatnost i kontrolu bi dakle trebalo pomiriti i pronaći način da se pronađe nekakva proporcija među njima koja bi omogućila uspešno rešavanje problema nasilja u porodici. Međutim, kao što mnogi teoretičari primećuju, nemoguće je pronaći savršenu formulu koja bi bila primenjiva na sve slučajeve, već bi rešenja trebalo tražiti u praksi ali polazeći od ove nove definicije privatnosti kao pozitivnog prava koja je

konstitutivna za čovekovu slobodu ali koja je samo delimična, to jest, može se ograničavati u zavisnosti od konkretne situacije.

REFERENCE

- (1) Allen, A. L. (1988) *Uneasy Access*. New Jersey: Rowman & Littlefield
- (2) Allen, A. L. (2000) Gender and Privacy in Cyberspace u *Stanford Law Review*, Vol. 52 No. 5, P 1175-1200
- (3) Aristotle (1959) *Politics*. Translated by H. Racham. London: William Heinemann LTD
- (4) Arneil, B. (1999) *Politics and Feminism*. Oxford, Blackwell Publishers Ltd
- (5) Bailey, K. (2012) "Its Complicated: Privacy and Domestic Violence" u *American Criminal Law Review* Volume 49, P 1777-1813
- (6) Berlin, I. (2002) *Liberty*. Edited by Henry Hardy. Oxford: Oxford University Press
- (7) BeVier, L. R. (1995) "Information About Individuals in the Hands of Government: Some Reflections on Mechanisms for Privacy Protection" u *William & Mary Bill of Rights Journal*, Volume 4, P 455-506
- (8) Greer, G. (2008) *The Female Eunuch*. New York: Harper Collins Publishers
- (9) Hobbes, T. *Leviathan*. The Project Gutenberg:
<http://www.gutenberg.org/files/3207/3207-h/3207-h.htm>
(Pristupljeno: 23. 6. 2014)
- (10) Kelly, K. A. (2003) *Domestic Violence and the Politics of Privacy*. Ithaca and London: Cornell University Press
- (11) Locke, J. (1823) "Two Treatises on Government", u *The works of John Locke in Ten Volumes*. Vol. V. London: T. Tegg
- (12) McCloskey, H. J. (1971) "The Political Ideal of Privacy". *The Philosophical Quarterly*, Vol. 21, No. 85. Blackwell Publishing
- (13) Mill, J. S. (2003) *On Liberty*. Edited by: David Bromwich and George Kateb. New Haven and London: Yale University Press
- (14) Passerin D'Entreves M. and Vogel U. eds. (2000) *Public and Private: Legal, political and philosophical perspectives*, London: Routledge
- (15) Pateman, C. (1988) *Sexual Contract*. Stanford, California: Stanford University Press
- (16) Pavičević, O. , Kron, L, Simeunović-Patić, B. (2013) *Nasilje kao odgovor: socijalne i psihološke implikacije krize*. Beograd: Institut za sociološka i kriminološka istraživanja
- (17) Schwartzman, L. H. (1969) *Challenging Liberalism: Feminism as Political Critique*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press
- (18) Staeheli L. A., Kofman E. and Peake L. J. Eds. (2004) *Mapping Women, Making Politics*. London and New York: Routledge

- (19) Suk, J. (2009) *At Home in the Law; How the Domestic Violence Revolution Is Transforming Privacy*. Yale University Press
- (20) United Nations:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>
(Pristupljeno 15. 06. 2014.)
- (21) United Nations:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm> (Pristupljeno 15. 06. 2014.)
- (22) Wollstonecraft, Mary. *Vindications on Rights of Women*. The Project Gutenberg:
<http://www.gutenberg.org/cache/epub/3420/pg3420.html>
(Pristupljeno: 20/03/2014)
- (23) Woolf, Virginia. *A Room of One's Own*. University of Adelaide
<http://ebooks.adelaide.edu.au/w/woolf/virginia/w91r/> (Pristupljeno: 13.03.2014)

DOMESTIC VIOLENCE AND PRIVACY

The notion of privacy is crucial for the issue of domestic violence as. While traditional libertarian definition of privacy which stems from Locke's private/public divide does not allow state intervention into private and family matters, and therefore justifies domestic violence, radical feminism eliminates the divide altogether and initiates creation of a number of legal instruments which are legitimising control over private life, but fails to predict that this will lead to double repression over victims who are being controlled both by perpetrators and the state which controls their private lives. The aim of this paper is to contribute to present debates on privacy and domestic violence and help create a new definition of privacy which would be a compromise between the two radically opposed views. According to this new definition privacy is not opposed to control but is rather coupled with it and this definition should help address the problem of domestic violence in a more adequate way.

KEYWORDS: privacy / control / domestic violence / victims